

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

У навчанні шестирічних першокласників гра, загострюючи перебіг психічних процесів, реалізує мету значно швидше, ніж будь-який інший педагогічний засіб. Гра допомагає викликати інтерес до навчання навіть у слабких учнів.

Література:

1. Бакум Г.П. Ігрові вправи для учнів 1 класу на уроках навчання грамоти // початкове навчання та виховання. – 2005. – № 16-18. – С. 28-32.
2. Выготський Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти т. Т.1: Вопросы теории и истории психологии / под ред. А.Р.Лурия, М.П.Ярошевского. – М.: Просвещение, 1982, С.72.
3. Сухомлинський В.А. Серце отдаю детям: узд.7-е. – К.: Радянська школа, 1981. – С.46.

Олійник Н.В.*

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

У статті висвітлено роль краєзнавчої роботи в історичній освіті та патріотичному вихованні школярів.

Нова філософія освіти та її нормативне закріплення в низці документів, урахування рекомендацій ради Європи щодо модернізації освіти призвели до необхідності впровадження компетентнісного підходу в шкільну практику. В умовах розбудови демократичної, правової держави надзвичайно актуальним для навчального закладу є створення умов для формування компетентної особистості, громадянина України, здатного повною мірою реалізувати набуті знання, бути активним учасником демократичного життя, а не байдужим його спостерігачем.

Формування в учнів такого роду вмінь і здібностей більшою мірою покладається на предмети суспільно-гуманітарного циклу, а особливості змісту історичних дисциплін (наприклад, неоднозначність в оцінках історичних осіб, подій, явищ, процесів) розкривають перед учителем історії широкі можливості з формування саме соціально значущих компетенцій учнів. Автори «Програми з історії для загальноосвітніх закладів» серед основних цілей навчання історії в школі визначають підготовку учня до свідомої активної участі в громадському житті Української держави, до самостійної орієнтації та адаптації в умовах швидких змін суспільного життя [7, с.1]. На їхню думку, навчання історії в школі має сприяти осмисленню ролі людини (включаючи й себе) в історії, відповідальності особистості за власні дії, усвідомленню учнями права на вибір способу власної

---

* © Олійник Н.В.

поведінки з урахуванням і дотриманням правових і гуманістичних засад [7, с. 2]. А, отже, формує в школярів компетенції, життєво необхідні для подальшої їх соціалізації.

О. Овчарук, подаючи класифікацію ключових компетенцій, визначає зміст соціальних компетенцій і називає серед них:

- здатність до співпраці,
- уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях,
- навички взаєморозуміння,
- соціальні й громадські цінності та вміння,
- комунікативні навички,
- мобільність у різних соціальних умовах,
- уміння визначати особисті ролі в суспільстві тощо [8, с.28].

На думку О. Хуторського, формуючи компетенції учнів, необхідно обов'язково враховувати, що в процесі навчання:

- а) збільшується якість і кількість засвоєних учнем елементів компетенції;
- б) відбувається зміна або розширення об'єктів, яких стосуються компетенції;
- в) компетенції інтегруються, взаємодіють між собою, створюючи комплексні особистісні новоутворення [9, с.7].

Академік Д.С. Лихачов підкреслював, що «культура, як рослина: у неї є не лише гілки, а й коріння. Надзвичайно важливо, щоб ріст починався з коріння» [4, с. 6]. Збереження звичаїв, фольклору, музики кожної місцевості необхідно для збереження культури країни. Краєзнавство належить до комплексних наук. Воно близьке до географії, але є більш виховуючою наукою. Краєзнавство надає місцевості історизму, відкриває її особливості в минулому. Коли ми дізнаємося, хто жив у тому чи іншому будинку, для нас цей будинок наповнюється духовним змістом. Краєзнавство вчить людей не лише любити свої рідні місця, але й знати їх, привчає цікавитись історією, мистецтвом, літературою.

Це найбільш масовий вид науки: у зборі матеріалів можуть брати участь і великі вчені, і школярі. У кінці 20-х років ХХ століття краєзнавство було оголошено лженаукою. Вважалось, що людина, заглиблена в історію, тікає від сучасних проблем. Члени товариства «Стара усадьба» були звинувачені в тому, що зберігають музейні цінності, щоб пізніше повернути їх власникам [4, с. 10]. Сьогодні, на щастя, змінилося ставлення до історії. Почався підйом краєзнавчого руху. Створюється нові товариства й, що цінне, – входять до них молоді люди. Якщо цим керує патріотизм, а не шовінізм, це можна тільки вітати.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Краєзнавство – чудова школа для формування громадської позиції. У кожному місті, у кожному селі є пам'ятки й пам'ятники. Ще живі люди – учасники великих подій. Тобто, краєзнавцям є що вивчати й над чим працювати [6, с. 2].

Шкільними програмами з історії України передбачено в 7-11 класах вивчення історії краю з найдавніших часів і до наших днів. На уроках «Наш край» слід використовувати місцевий матеріал, який є невід'ємною частиною вивчення вітчизняної історії. При підготовці до таких уроків варто враховувати фонди шкільного музею, тематичні експозиції. Відібраний матеріал повинен мати суспільно-корисну спрямованість, носити пошуково-дослідницький характер. Доцільно планувати музейні уроки, уроки-екскурсії, залучаючи при цьому учнів до підготовки уроків, давати випереджувальні завдання, готувати експозитивні матеріали. Це пробуджує в дітей глибокий інтерес до історії краю. Краєзнавство багатогранне за своїм змістом, оскільки в ньому поєднується історія, географія, природа та етнографія, фольклор. Тому на уроках учимося встановлювати між предметні зв'язки, інтегрувати набуті знання, синхронізувати події історії краю з подіями історії України. Для цього учні складають синхроністичну таблицю (історія України – історія краю – століття, роки).

Для реалізації навчально-виховної мети слід відбирати такі факти з місцевої історії, які в науковому плані достовірні, допомагають правильному розумінню закономірностей розвитку історичного процесу, мають важливе освітнє та виховне значення, є типовими для нашого краю, відображають умови його розвитку, що історично склалися. Впливають не тільки на свідомість, але й на відчуття учнів, пробуджують інтерес до історії краю та країни. Важливе виховане значення має матеріал про трудові подвиги земляків, їхнє ставлення до праці. До уроків потрібно підбирати матеріал, що ілюструє факти, цифри про минуле й сьогодення краю, розкриває перспективи розвитку Херсонщини.

Краєзнавчий матеріал варто пояснювати методом індукції та дедукції, тобто йдучи від індивідуального до загального, коли на місцевому, знайомому учням матеріалі розкривається зміст наукових положень, і навпаки, – від загального переходити до розгляду місцевого.

Залежно від змісту краєзнавчого матеріалу, його значення для історії країни і краю, мети уроку, краєзнавчий матеріал вивчається до проходження теми, на початку вивчення, в середині та наприкінці. Використовувати матеріал можна по-різному: під час розповіді вчителя, у повідомленні або доповіді учня,

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

у лекції, бесіді, на екскурсії, семінарському занятті, під час роботи з книгою, картою. Цікавими для учнів є форми роботи «Захист ретро-фото», «Про що розкаже музейний експонат».

Учні Херсонської загальноосвітньої школи № 47 вивчають маловідомі сторінки історії краю. За останні два роки була проведена така робота:

1. Учні працювали над темою: «Херсонщина в Кримській війні 1853-1856 р.р.». Дізналися багато цікавого (в роки цієї війни Херсонщина була найближчим тилом). Через Херсон, Каховку, Берислав, Генічеськ проходили війська та ополчення на захист Севастополя. Суднобудівний завод ім. Є.І. Вадона прийняв перше казенне замовлення на 6 лафетів для гармат Очаківської фортеці. Випускники Херсонського училища торгівельного мореплавання воювали на флоті.

Херсон поставляв до армії сухарі. Для цього за Рогатою балкою були побудовані пекарні, що дало назву передмістю «Сухарне».

Основний госпіталь був розміщений у мореплавному училищі. Ховали померлих на Центральному та Забалківському цвинтарях. У 1855 році 26 жовтня дорогою до Криму Херсон відвідав Олександр II та прослухав урочисту літургію в Успенському кафедральному соборі. У Генічеську був створений загін на чолі із князем М.Б. Лобановим. Була зроблена рекогносцировка місцевості, укріплялися бойові позиції, тушилися пожежі, велася боротьба з мародерством. Козаки збудували вздовж Арабатської стрілки та по берегу Сиваша сторожові пікети. Донські козаки були кращими вершниками, а азовські – моряками [3, с.702].

Багато пам'яток збереглося в Херсонському краєзнавчому музеї: вогнепальна зброя і боєприпаси (капсульні рушниці, кременеві гладко -ствольні рушниці, кременеві пістолети Тульського заводу). Виставлені: офіцерський морський палаш, гренадерська напівшабля, патронні сумки, пулі, ядра, медалі. «За захист Севастополя». Збереглася унікальна пам'ятка – наградний Георгіївський знаменний прапор – їх було 17 для морських екіпажів. Сьогодні їх в Україні 2 – у Херсоні й Миколаєві. Громадяни Херсона були нагороджені грамотою Олександра II, яка була загублена в часи радянської влади.

На старому цвинтарі збереглося багато могил учасників Кримської війни. Серед них і могила Аполлона Мелетіна, чий щоденникові записи стали основою «Севастопольських розповідей» Л.М. Толстого);

2. Учні готували питання на засідання євроклубів про місцеве самоврядування. Працювали в бібліотеці Херсонського

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

краєзнавчого музею та в краєзнавчому відділі Херсонської обласної бібліотеки ім. О. Гончара. Дізналися багато цікавого. Наприклад, правом обирати й бути обраним до міської думи користувалися лише особи чоловічої статі з 25 років, які володіли в місті майном, не були під судом і слідством.

Повний склад Думи – 72 чоловіка. До 1905 року засідання Думи проходили в залі Міських зборів (Палац культури суднобудівників). 14 січня 1907 року було освячено нову будівлю (сьогодні в ній знаходиться художній музей). У Думі були помешкання для суду, архіву, банка, бухгалтерії, кабінет міського голови, зала засідань, тощо. У будівлі Міських зборів (вул. Леніна, 7) увечері збиралися грати в більярд, карти. Тут проводилися бали й концерти (виступали відомі композитори М.Т. Мусоргський, А.М. Скрябін) [1, с. 20].

Кожен із міських голів та губернаторів залишив по собі добрий слід в історії міста. Так, громадянський губернатор Володимир Іванович Пестель був ініціатором побудови кам'яної набережної, яка захистила місто від розливів Дніпра. Тому вулицю, яка йшла від набережної, назвали Пестелевською (Говардовська, Червоноармійська, пр. Ушакова). При міському голові Беккері Михайлі Євгеновичу дуже добре розвивалася міська бібліотека. В 1897 році було збудовано бібліотеку, міська Дума виділила на це 26 тис. карбованців. Будівля була у стилі неокласицизму, а трикутний фронтон був прикрашений гербом Херсона. Сьогодні в цій будівлі розташований міський відділ реєстрації шлюбів. Міський голова Микола Іванович Блажков боровся із самозахватом землі, самовласним відкриттям торгових точок, за вдосконалення каналізації. Його дружина – Єлизавета Миколаївна – допомагала бідним, у Карантинно-Острівському ліцеї організувала ялинку з подарунками. Мешкала родина Блажкових у «гарному будинку» (вул. Кірова – сьогодні тут розташована музична школа № 1) [1, с. 30].

Міський голова Волохін Іван Кирилович на місці висушеного болота (частина вулиці Червонофлотської») посадив сад, який називали «Волохінським». В 1927 році вул. Волохінська була перейменована в Пролетарську, а пізніше об'єднана з Червонофлотською. Для нас сьогодні дивним є той факт, що на осушення боліт було виділено 48 тис. карбованців, а роботи було проведено за 7270 крб.

Учням також було цікаво дізнатися про перші школи: якщо на квартирі вчителя вчилася 3, 6, 10 дітей – це вже вважалося школою. Учителями були відставні солдати, писарі, церковні служителі. Пізніше земство відкрило школи на Військовому форштадті та на Забалці. На екзаменах у 1884 році на

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

«відмінно» відповідали 43% учнів, а на «добре» – 48%, на «незадовільно» – 9 % учнів [1, с. 33].

3. Учениця 8-Б класу Юлія Коваленко працювала над темою «Історія і сьогодення Свято-Григоріївського Бізюкова монастиря» Працювала в бібліотеках, музеях, зверталася за допомогою до секретаря Херсонської єпархії. Робота отримала гран-прі на обласному етапі конкурсу «Україна в Європі: очима молоді» У жовтні 2012 року Юлія їздила до монастиря, розробила маршрут екскурсії і зайняла II місце в конкурсі юних екскурсоводів. Юлія розповідає одноліткам про те, що до революції цей монастир був третім за могутністю; мав електростанцію, млин, семінарію, лікарню. На великі свята приїздило 2-3 тис. прочан. Будівлі монастиря розписували італійські художники [2, с.17], [5, с.9]. Молилися за людські гріхи 1800 ченців – сьогодні їх 6. На жаль, більшість будівель зруйновано. Але й сьогодні монастир стоїть на березі Каховського моря, як цитадель добра; притягує до себе сотні прочан.

Відродження національної свідомості й духовності українського народу на сучасному етапі розвитку суспільства вимагає пошуку нових шляхів формування активного світосприймання, розширення світогляду, розвитку моральних якостей майбутніх громадян. Значні можливості в розв'язанні цього питання має краєзнавство, яке покликане сприяти відродженню духовності, історичної пам'яті; формуванню в громадян і, передусім, у молоді любові до рідного краю, національного патріотизму, високої поваги до людини та свідомого ставлення до збереження історико-культурного надбання.

Література:

1. Горловский Л.Н. Итоги 25-летия Херсонского городского самоуправления. – Херсон, 1896.
2. Горностаев Є.В. Григорьев-Бізюков монастир Херсонської єпархії. – Херсон, 1995.
3. Державний архів Херсонської області. – Ф. 1887, он.3, с. 702.
4. Кудас Л.Б. Краеведение как метод образовательной научной работы при подготовке учителей в 20 г. XX в. – К., 2005.
5. Ногачевський Н.Ф. Григоріївський Бізюков монастир Херсонської єпархії. – Х, 1894.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2002 року № 789 про затвердження «Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року» – К., 2002.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів Історія України (5-11 класи) Всесвітня історія (6-11 класи) – К., 2001.
8. Родигіна І.В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання. – Х., 2005.
9. Хуторської А.В. Практикум по дидактике. – К., 2005.